

УДК: 159.923.2

DOI: 10.30838/J.BPSACEA.2312.280420.16.617

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ДО ОСОБИСТІСНИХ ЗМІН ТА ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ СУЧАСНОГО СВІТУ СТУДЕНТІВ БУДІВЕЛЬНОГО ЗВО (ДВНЗ ПДАБА)

БІЛОПОЛІЙ В. В.^{1*}, канд. іст. наук, доц.,
ЛАЗАРЕНКО В. І.², канд. соц. наук, доц.

^{1*} Кафедра філософії, Державний вищий навчальний заклад «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», вул. Чернишевського, 24-а, 49600, Дніпро, Україна, тел. +38 (099) 453-35-30, e-mail: bv11.5@ukr.net, ORCID ID: 0000-0000-9935-7568

² Кафедра соціальної психології та психології управління, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, вул. Д. Яворницького, 35, 49000, Дніпро, Україна, тел. +38 (098) 523-71-01, e-mail: viktoriya.lazarenko.dnu@gmail.com, Researcher ID: S-6484-2018

Анотація. Постановка проблеми. Основна ознака сучасного світу – соціальна нестабільність, яка характеризується швидкими та непередбачуваними соціальними, політичними, економічними змінами. Серед психологічних феноменів, які допомагають людині успішно функціонувати у такому сучасному непередбачуваному просторі, є психологічна готовність до особистісних змін та толерантність до невизначеності. Наразі невизначеність постає також типовою ситуацією професійної діяльності спеціалістів різних сфер, а толерантність визнана однією з ключових компетентностей людини в сучасному світі. Цим і пояснюється актуальність вивчення психологічних передумов поведінки людини, яка живе і діє в сучасних ситуаціях невизначеності. Статтю присвячено дослідженню психологічної готовності до особистісних змін та толерантності до невизначеності сучасного світу студентів будівельного ЗВО. Розглянуто феномен толерантності до невизначеності як соціально-психологічну установку з афективним, когнітивним і поведінковим компонентами. **Мета дослідження** – презентація результатів емпіричного дослідження психологічної готовності студентів ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури» (ПДАБА) до особистісних змін та толерантності до невизначеності сучасного світу. **Висновки.** Здійснено порівняльний аналіз психологічної готовності до особистісних змін та толерантності до невизначеності студентів різних спеціальностей ДВНЗ ПДАБА. Емпірично доведено, що студенти-архітектори мають найнижчі показники толерантності до невизначеності порівняно зі студентами інших спеціальностей. Найвищий рівень толерантності виявили студенти-будівельники та економісти. Натомість студенти усіх спеціальностей цього ЗВО мають найвищі показники за такими складовими готовності до особистісних змін як кмітливість, впевненість, пристрасність, оптимізм.

Ключові слова: *готовність до особистісних змін; толерантність до невизначеності; ставлення до новизни; ставлення до складних ситуацій; ставлення до невизначених ситуацій; адаптивність; кмітливість, оптимізм; пристрасність; впевненість; сміливість (підприємливість)*

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ГОТОВНОСТЬ К ЛИЧНОСТНЫМ ИЗМЕНЕНИЯМ И ТОЛЕРАНТНОСТИ К НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ СОВРЕМЕННОГО МИРА СТУДЕНТОВ СТРОИТЕЛЬНОГО ЗВО (ГВУЗ ПГАСА)

БЕЛОПОЛЫЙ В. В.^{1*}, канд. ист. наук., доц.,
ЛАЗАРЕНКО В.И.², канд. соц. наук, доц.

^{1*} Кафедра философии, Государственное высшее учебное заведение «Приднiпровская государственная академия строительства и архитектуры», ул. Чернышевского, 24-а, 49600, Днiпро, Украина, тел. +38 (099) 453-35-30, e-mail: bv11.5@ukr.net, ORCID ID: 0000-0000-9935-7568

² Кафедра социальной психологии и психологии управления, Днiпровский национальный университет имени Олеся Гончара, ул. Д. Яворницкого, 35, 49000, Днiпро, Украина, тел. +38 (098) 523-71-01, e-mail: viktoriya.lazarenko.dnu@gmail.com, Researcher ID: S-6484-2018

Аннотация. Постановка проблемы. В современных социальных условиях неопределенность является типичной ситуацией профессиональной деятельности специалистов разных сфер, а толерантность признана

одной из ключевых компетентностей человека в современном мире. Этим и объясняется актуальность изучения психологических предпосылок поведения человека, который живет и работает в современных ситуациях неопределенности. Статья посвящена исследованию психологической готовности к личностным изменениям и толерантности к неопределенности современного мира студентов строительного ЗВО. Рассмотрен феномен толерантности к неопределенности как социально-психологическая установка с аффективным, когнитивным и поведенческим компонентами. **Цель исследования** – презентация результатов эмпирического исследования психологической готовности студентов ГБУЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури» (ПГАСА) к личностным изменениям и толерантности к неопределенности современного мира. **Выводы.** Представлены результаты эмпирического исследования и осуществлен сравнительный анализ психологической готовности к личностным изменениям и толерантности к неопределенности студентов разных специальностей ГБУЗ ПГАСА.

Ключевые слова: *готовность к личностным изменениям; толерантность к неопределенности; отношение к новизне; отношение к сложным ситуациям; отношение к неопределенным ситуациям; адаптивность; находчивость; оптимизм; страстность; уверенность; смелость (предприимчивость)*

PSYCHOLOGICAL READINESS FOR PERSONALITY CHANGE AND TOLERANCE FOR THE MODERN WORLD AMBIGUITY OF CIVIL ENGINEERING INSTITUTION'S STUDENTS (SHEI PSACEA)

BILOPOLYI V.V.^{1*}, *Cand. Sc. (Hist.), Assoc. Prof.*,
LAZARENKO V.I.², *Cand. Sc. (Soc.), Assoc. Prof.*

^{1*} Department of Philosophy, State Higher Education Institution “Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture”, 24-a, Chernyshevskoho St., 49600, Dnipro, Ukraine, tel. +38 (099) 453-35-30, e-mail: bv.11.5@ukr.net, ORCID ID: 0000-0000-9935-7568

² Department of Social Psychology and Psychology of Management, Oles Honchar Dnipro National University, 35, D. Yavornytskoho Ave., 49000, Dnipro, Ukraine, tel. +38 (098) 523-71-01, e-mail: viktoriya.lazarenko.dnu@gmail.com, Researcher ID: S-6484-2018

Abstract. Problem statement. In modern social conditions ambiguity is the typical situation of professional activity of specialists of different spheres, and tolerance is acknowledged to be one of the key competences of a person in the modern world. That is why the study of psychological prerequisites of behavior of a person who lives and works in the modern situations of ambiguity is of great significance. The article is devoted to the research of psychological readiness for the personality changes and tolerance for the modern world ambiguity of the civil engineering institution's students (SHEI “Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture”). The phenomenon of ambiguity tolerance as a social and psychological mindset with emotional, cognitive and behavioral components has been considered. **The purpose of the article** – the presentation of results of the empiric research of psychological readiness of students of SHEI PSACEA for the personality changes and tolerance to the ambiguity of the modern world. **Conclusions.** A comparative analysis of psychological readiness for personality change and ambiguity tolerance of the students of different specialities of SHEI “Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture” has been carried out. It has been empirically proven that the students of Architectural specialities demonstrate the lowest test indicators of ambiguity tolerance compared with the students of the other specialities. The students of Civil Engineering and Economic specialities have demonstrated the highest level of tolerance. The students of all specialities of SHEI PSACEA have had the highest indicators of such components of readiness for personality change as resourcefulness, confidence, passion, optimism.

Keywords: *students; readiness for personality change; tolerance for ambiguity; attitude to novelty; attitude to difficult situations; attitude to ambiguous situations; passion; resourcefulness; optimism; courage (adventurousness), adaptability, confidence*

Постановка проблеми. У сучасному світі постійно відбуваються швидкі та непередбачувані соціальні, політичні, економічні перетворення. Для періоду соціальної нестабільності притаманні такі явища як зміна соціальних стереотипів, системи цінностей, розмивання соціальної

структури суспільства. Це висуває необхідність наукового переосмислення буття та життєдіяльності людини в умовах соціальної нестабільності. Один із психологічних феноменів, який допомагає людині успішно функціонувати в сучасному непередбачуваному просторі сучасного

світу, – це психологічна готовність до особистісних змін та толерантність до невизначеності.

Невизначеність неминує стає типовою ситуацією професійної діяльності представників різних професій. Наприкінці ХХ сторіччя толерантність визнали однією з ключових компетентностей людини, а її розвиток та формування стає одним із стратегічних завдань педагогіки та психології ХХІ сторіччя. Проблема толерантності до невизначеності обговорюється в сучасній науці у найрізноманітніших її проявах; це викликано тим, що в сучасних умовах ускладнюються підходи до інтерпретації зв'язків між явищами, зв'язків між їх причинами і наслідками. І це доводить актуальність вивчення психологічних передумов поведінки людини, яка живе і діє в сучасних ситуаціях невизначеності.

Аналіз публікацій. Науковці визнали, що толерантність до невизначеності – це складне, багатоаспектне соціокультурне явище, яке досліджується такими науками як філософія, соціологія, політологія, педагогіка, психологія та ін. Вивчення феномену толерантності до невизначеності – порівняно новий напрямок досліджень у психології як в Україні, так і за кордоном. Перші дослідження цієї проблематики з'явилися у 90-х роках ХХ сторіччя. На цей час є певна кількість праць як зарубіжних, так і українських психологів, присвячених дослідженню феномену толерантності до невизначеності (С. Андерсен, С. Баднер, В. Дерома, Д. Макколлум, А. МакДональд, Д. Маклейн, Р. Нортон, А. О'Коннелл, Дж. Рей, Н. Роттер, Дж. Сиданіус, М. Трот'єр, Б. Хазен, Ф. Хартманн, Е. Френзель-Брунвік, А. Шварц та ін.). На пострадянському просторі вивчення толерантності до невизначеності розпочалося лише в останні десять – п'ятнадцять років (А. Гусев, Є. Луковицька, П. Лушин, Е. Носенко і М. Шаповал, К. Стойчева, Н. Шалаєв, С. Хілько та ін.).

Наразі в науковій літературі існує певна кількість підходів до розуміння феномену толерантності до невизначеності і,

відповідно, певне «поле» визначень цього явища. Узагальнивши сучасні дослідження та публікації, ми з'ясували, що толерантність до невизначеності – це комплексне поняття, яке об'єднує концепції толерантності і невизначеності та містить низку аспектів: здатність працювати над проблемою, навіть якщо невідомі всі факти і можливі наслідки; *соціально-психологічна установка* з афективним, когнітивним і поведінковим компонентами; уміння працювати в умовах браку інформації або її подвійності; здатність людини відчувати позитивні емоції в нових, неструктурованих, неоднозначних ситуаціях, сприймаючи їх не як загрози, а як такі, що містять виклик. Тому толерантність до невизначеності наразі інтерпретують дослідники комплексно: як тенденцію сприйняття, як когнітивну характеристику особистості (аналіз та інтерпретація ситуаційних умов) і як реакцію на невизначеність [2].

Цікавими для нашого дослідження бачаться характеристики ознак невизначених ситуацій, серед яких – новизна, суперечливість, складність [2]; велика кількість можливостей, виборів і рішень. Є. Г. Луковицька вказує на ситуацію невизначеності як умову для активізації психічних механізмів людини [6]. З точки зору вольових параметрів ситуація невизначеності дуже слабо піддається суб'єктивному контролю з боку людини.

Щодо прояву людських емоцій, то ситуація невизначеності викликає переважно негативні емоції (страх, тривога, відраза) різної інтенсивності і тривалості, оскільки передумовою її виникнення постає дефіцит інформації. Разом із тим, інші дослідники звертають увагу на те, що за інших обставин ситуації невизначеності можуть викликати задоволення і переживання позитивних емоцій.

Таке розуміння набуває значного поширення в мистецтві – літературі, музиці, архітектурі, живописі, де ситуація невизначеності відіграє центральну роль в естетичних переживаннях і постає невід'ємною складовою творчого процесу. Невизначеність розглядають як умову

розвитку особистості та реалізацію її творчого потенціалу. Так, А. Н. Поддяков [10] вказує, що невизначеність розширяє потенційні можливості, стає джерелом творчості, відкриттів і винаходів нового, невідомого, оригінального. Ю. М. Лотман підкреслював, що в культурі існують спеціальні механізми збільшення невизначеності для підвищення її творчого потенціалу творців [5].

Отже, сучасні науковці погоджуються, що толерантність до невизначеності – це багатовимірний і багаторівневий особистісний феномен, віднесений до інтегральних характеристик особистості. Толерантність до невизначеності як чинник професійної компетентності майбутніх психологів досліджував Н. Перегончук [9]; як показник когнітивного стилю керівників загальноосвітніх навчальних закладів її досліджували О. Бондарчук та Г. Соломіна; як складову професійної толерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів – О. Брюховецька [8].

Не дослідженими залишаються феномен толерантності до невизначеності та психологічна готовність до змін як чинник професійної компетентності майбутніх будівельників – студентів будівельного закладу вищої освіти, як творчих (архітекторів), так і технічних спеціальностей (економістів, механіків та будівельників).

Мета статті – презентація результатів емпіричного дослідження психологічної готовності студентів Придніпровської державної академії будівництва та архітектури до особистісних змін та толерантності до невизначеності сучасного світу, порівняльний аналіз психологічної готовності до невизначеності студентів різних спеціальностей.

У нашому дослідженні ми перевіряємо гіпотезу про те, що студенти Придніпровської державної академії будівництва та архітектури мають високі показники психологічної готовності до особистісних змін та толерантності до невизначеності сучасного світу, а також студенти творчих спеціальностей ПДАБА

(архітектори) мають дещо вищі показники, ніж студенти технічних спеціальностей (студенти-механіки та студенти будівельного факультету).

Виклад матеріалу. Дослідження проведено на базі Придніпровської державної академії будівництва та архітектури (ДВНЗ ПДАБА). Предметом аналізу стала психологічна готовність студентів цього ЗВО до особистісних змін та толерантності до невизначеності сучасного світу. У дослідженні взяли участь 127 студентів 3-го курсу віком 20...22 роки. З них 68 студентів архітектурного, 30 – економічного, 14 – будівельного і 15 студентів механічного факультетів. Для проведення дослідження обрано такі психодіагностичні засоби: методика «Особистісна готовність до змін» (Personal change readiness survey – PCRS) (толрантність до двозначності – ТД) (автори Ролнік, Хезер, Голд, Халл, переклад і адаптація Н. А. Бажанової та Г. Л. Бардієр, 2005) та «Шкала толерантності до невизначеності МакЛейна» (в адаптації Є. М. Осіна, 2010).

За методикою «Особистісна готовність до змін» (Personal change readiness survey – PCRS) (толрантність до двозначності – ТД) ми вимірювали особистісну готовність студентів до змін та різні аспекти толерантності до невизначеності:

1) *пристрасність* (Str) (passion) – як енергійність, невтомність, підвищений життєвий тонус;

2) *кмітливність* (Nah) (resourcefulness) – як уміння знаходити виходи із складних ситуацій, звертатися до нових джерел для вирішення нових проблем – відбиває когнітивний компонент толерантності до невизначеності;

3) *оптимізм* (Opt) (optimism) – як віра в успіх, прагнення фіксуватися не на проблемах, а на можливостях їх вирішення;

4) *сміливість, підприємництво* (Smel) (adventurousness) – як прагнення до нового, невідомого, відмова від уже відомого і надійного – вимірює мотиваційний компонент толерантності до невизначеності;

5) *адаптивність* (Adapt) (adaptability) – як уміння міняти свої плани і рішення, змінювати стратегії поведінки, якщо цього вимагає ситуація, – відбиває поведінковий і ресурсний компонент толерантності до невизначеності;

6) *впевненість* (Yver) (confidence) – як віра у себе, у свої переваги і сили;

7) *толерантність до двозначності* (TolDv) (tolerance for ambiguity) – як спокійне ставлення до відсутності ясних відповідей, самовладання в ситуаціях, коли невідомий зміст та результат того, що відбувається, не визначені цілі й очікування, коли почата справа залишається незавершеною – відбиває емоційно-оціночний і діяльнісний компоненти толерантності до невизначеності.

За «Шкалою толерантності до невизначеності МакЛейна» (в адаптації Є. М. Осіна, 2010) [7] ми досліджували психологічну готовність сучасних студентів будівельного закладу вищої освіти до жорсткої регламентації життя або відкритості й невизначеності. Опитувальник діагностує три типи стимулів: ставлення до новизни (ON); ставлення до складних ситуацій (OSZ); ставлення до невизначених ситуацій (ONS) та загальний бал толерантності до невизначеності (O). Шкала дозволяє дослідити *діялісно-смісловий* компонент толерантності до невизначеності студентів. Обрані методики стандартизовані, адаптовані, валідні і дозволяють

дослідити як загальний показник, так і різні аспекти психологічної готовності (толерантності) до невизначеності сучасних студентів будівельного вишу.

Результати дослідження психологічної готовності (толерантності) до невизначеності студентів ПДАБА наведені нижче у таблицях 1 і 2 та на рисунках 1 і 2.

Аналізуючи отримані результати, бачимо, що студенти усіх досліджуваних нами спеціальностей ПДАБА мають найвищі показники за такими складовими готовності до особистісних змін як кмітливність, упевненість, пристрасність, оптимізм. Студенти-економісти та архітектори мають дещо вищі показники кмітливості, ніж механіки і будівельники. А вищу впевненість мають механіки і будівельники, дещо нижчі показники впевненості у студентів-архітекторів і найнижчі – в економістів.

Студенти ДВНЗ ПДАБА також пристрасні. Найвищі показники мають студенти-механіки та будівельники, дещо нижчі показники пристрасності в економістів і найнижчі – в архітекторів. Разом з тим, архітектори мають вищі показники оптимізму, ніж будівельники і механіки, економісти мають найнижчий рівень оптимізму порівняно зі студентами інших спеціальностей.

Таблиця 1

Усереднені результати дослідження особистісної готовності до змін студентів ДВНЗ ПДАБА за методикою «Особистісна готовність до змін» (Personal change readiness survey – PCRS) (автори Ролнік, Хезер, Голд, Халл, адаптація Н. А. Бажанової та Г. Л. Бардієр)

Показники (складові готовності до змін за Ролнік, Хезер, Голд, Халлом)	Студенти-механіки	Студенти-будівельники	Студенти-архітектори	Студенти-економісти
1. Пристрасність	20,26	19,5	18,26	19,27
2. Кмітливність	20,13	18,85	20,35	20,63
3. Оптимізм	17,46	18,50	18,73	17,23
4. Сміливість	14,86	15,64	15,22	14,13
5. Адаптивність	12,60	13,71	15,66	14,67
6. Впевненість	20,06	20,00	19,51	18,17
7. Толерантність	14,46	15,93	14,22	15,53

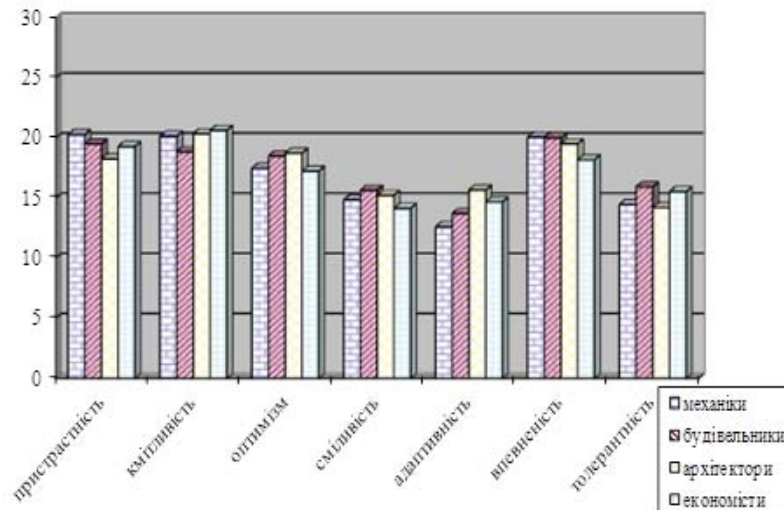

Рис. 1. Усереднені показники особистісної готовності до змін студентів ПДАБА за методикою «Особистісна готовність до змін» (Personal change readiness survey – PCRS) (автори Ролнік, Хезер, Голд, Халл, адаптація Н. А. Бажанової та Г. Л. Бардієр)

Дещо нижчі в ієрархії складових готовності до особистісних змін сміливість, адаптивність і толерантність. У студентів-механіків і будівельників сміливість і толерантність мають практично однакові показники, дещо вищі за адаптивність, яка має найнижчі показники. Студенти-архітектори мають дещо вищі показники адаптивності порівняно зі сміливістю, але найнижчі показники толерантності. Студенти-економісти мають дещо вищі показники толерантності, але нижчі показники адаптивності і найнижчі – показники сміливості.

Щодо перевірки нашого припущення про те, що студенти творчих спеціальностей ПДАБА (архітектори) мають дещо вищі показники психологічної готовності до особистісних змін та толерантності до невизначеності сучасного світу, ніж студенти технічних спеціальностей (механіки та студенти будівельного факультету), це припущення не підтвердилось, оскільки архітектори, наразі, виявили найнижчі показники толерантності порівняно зі студентами інших спеціальностей. Найвищий рівень

толорантності виявили будівельники й економісти.

Отримані результати за Шкалою толорантності до невизначеності МакЛейна частково підтвердили виявлену тенденцію (табл. 2).

Аналізуючи отримані результати, бачимо, що толорантність до невизначеності студентів ПДАБА має середній рівень. Найвищий загальний показник тут демонструють студенти-механіки, дещо нижчі показники в архітекторів і економістів, найнижчий мають студенти-будівельники. Якщо аналізувати окремі складові толорантності до невизначеності, вищі показники ставлення до новизни мають будівельники й механіки, нижчі виявили архітектори й економісти. Найвищі показники ставлення до складних ситуацій показали механіки, архітектори, дещо нижчі – будівельники, а найнижчі бали мають студенти-економісти. І найвищі показники ставлення до невизначених ситуацій виявили студенти-механіки і будівельники, дещо нижчі – в архітекторів, і найнижчі – в економістів.

Таблиця 2

**Усереднені результати дослідження толерантності до невизначеності студентів
ДВНЗ ПДАБА за шкалою МакЛейна (в адаптації Є. М. Осіна)**

Показники (складові толерантності до невизначеності)	Механіки	Будівельники	Архітектори	Економісти
1. Ставлення до новизни (ON)	4,55	4,58	4,44	4,34
2. Ставлення до складних завдань (OSZ)	4,52	4,16	4,34	3,91
3. Ставлення до невизначених ситуацій (ONS)	4,49	4,46	4,26	4,04
Загальний бал	4,62	4,33	4,47	4,46

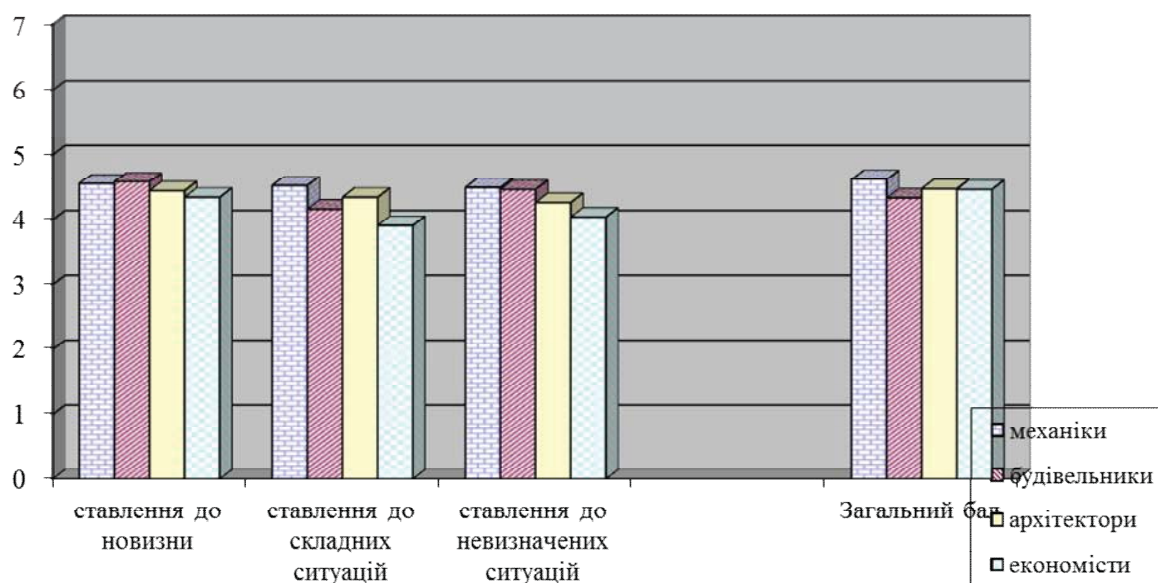

Рис. 2. Усереднені показники толерантності до невизначеності студентів ПДАБА за шкалою МакЛейна (в адаптації Є. М. Осіна)

Отже, отримані результати доводять, що толерантність до невизначеності сучасних студентів ПДАБА має, в цілому, середній рівень. А за спеціальностями – механіки мають вищий показник, а архітектори – дещо нижчий. І за окремими складовими – ставлення до новизни, до складних і невизначених ситуацій – архітектори поступаються механікам і будівельникам. Студенти-економісти виявили найнижчі показники толерантності до невизначеності та її окремих компонентів.

Висновки. Результати емпіричного дослідження переконливо свідчать, що студенти будівельного ЗВО (ПДАБА) мають переважно середній рівень толерантності до невизначеності та психологічної готовності до особистісних змін, а значить, вони інтолерантні до невизначеності. Інтолерантний до невизначеності майбутній

фахівець має високий рівень тривожності до ситуації невизначеності або навіть до загрози її виникнення. Тому можемо говорити, що студенти ПДАБА віддають перевагу певній регламентації всіх сфер своєї життєдіяльності. Це означає, що в ситуації невизначеності вони не бачать конструктивних стратегій та шляхів власного професійного самовдосконалення, що може перешкоджати їх успішній майбутній професійній діяльності. Вони схильні реагувати занепокоєнням на незрозумілі ситуації, мають потребу в категоризації, пошуку безпеки та намагання уникнути невизначеності, віддають перевагу знайомому, уникають усього незвичного.

Емпірично доведено, що студенти усіх спеціальностей будівельної академії мають найвищі показники за такими складовими готовності до особистісних змін як

кмітливості, упевненість, пристрасність, оптимізм. Студенти-економісти та архітектори мають дещо вищі показники кмітливості, ніж механіки і будівельники. А вищу впевненість мають студенти-механіки і будівельники, дещо нижчі показники впевненості в архітекторів і найнижчі – в економістів.

З'ясовано, що студенти ПДАБА пристрасні. Найвищі показники мають механіки та будівельники, дещо нижчі показники пристрасні в економістів і найнижчі – у студентів-архітекторів.

Разом із тим, емпірично досліджено, що архітектори мають вищі показники оптимізму, ніж будівельники і механіки, економісти мають найнижчий рівень оптимізму порівняно зі студентами інших

спеціальностей. Дещо нижчими в ієрархії складових готовності до особистісних змін виявилися сміливість, адаптивність і толерантність студентів академії.

Враховуючи актуальність цієї теми та отримані результати емпіричного дослідження, слід наголосити на важливості цілеспрямованого формування психологічної готовності до особистісних змін та толерантності до невизначеності майбутніх фахівців в умовах вузівського навчання. Перспективними бачаться продовження досліджень у вибраному напрямку та розроблення практичних рекомендацій щодо професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах ситуації невизначеності, яка з кожним роком посилюється.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галин А. Л. Психологические особенности творческого поведения : монография. Новосибирск : НГУ, 2001. 346 с.
2. Гусев А. И. Толерантность к неопределенности как составляющая личностного потенциала. Личностный потенциал: структура и диагностика / Под ред. Д. А. Леонтьева. Москва : Смысл, 2011. С. 300–330.
3. Кузікова С. Б. Толерантність до невизначеності: теоретико-емпіричні розвідки. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки*. Вип. 3. Т.1. 2018. С. 67–72.
4. Леонтьев Д. А. Вызов неопределенности как центральная проблема психологии личности *Психологические исследования*. 2015. Т. 8. № 40. С. 2–14.
5. Лотман Ю. М. Механизмы культуры. Т. 3 Таллин : Александра, 1993. С. 327–344.
6. Луковицкая Е. Г. Социально-психологическое значение толерантности к неопределенности : автореф. дис. ... канд. псих. наук. СПб., 1998. 36 с.
7. Осин Е. Н. Факторная структура русскоязычной версии шкалы общей толерантности к неопределенности Д. МакЛейна. *Психологическая диагностика*. 2010. № 2. С. 65–86.
8. Лушин П. В., Волянюк Н. Ю., Брюховецька О. В. та ін. Особистісно-орієнтована підготовка майбутніх психологів у системі післядипломної педагогічної освіти : посібник. Київ : НАПН України, ун-т менедж. освіти, 2014. 222 с.
9. Перегончук Н. В. Ситуація невизначеності перехідного періоду розвитку суспільства як психологічна умова формування професійної компетентності майбутнього психолога. *Science Rise*. 2015. № 3/1 (20). С. 41–45.
10. Поддьяков А. Н. Неопределенность в решении комплексных проблем. Человек в ситуации неопределенности / Под ред. А. К. Болотова. Москва : Гос. ун-т; высшая школа экономики, 2007. С. 177–193.
11. Психодиагностика толерантности личности / Под ред. Г. У. Солдатовой, Л. А. Шайгеровой. Москва : Смысл, 2008. 172 с.
12. Furnham A., Ribchester T. Tolerance of ambiguity: a review of the concept, its measurement, and applications. *Current Psychology : developmental, learning, personality, social*. 1995. № 14. Pp. 179–199.
13. Frenkel-Brunswick E. Tolerance of Ambiguity as a Personality Variable. *American Psychologist*. 1948. Vol. 3. 268 p.
14. McLain D. The MSTAT-1 : a new measure of individual's tolerance for ambiguity. *Journal of Educational and Psychological Measurement*. 1993. Vol. 53 (1). Pp. 183–189.
15. Norton R. W. Measurement of ambiguity tolerance *Journal of Personality Assessment*. 2002. № 39 (6). Pp. 607–619.
16. Stoycheva K. Tolerance for ambiguity, creativity, and personality. *Bulgarian Journal of Psychology : SEERCP 2009 Conference Papers*. Part 2, vol. 1, №4. 2010. Pp. 178–188.

REFERENCES

1. Galin A.L. *Psichologicheskie osobennosti tvorcheskogo povedeniya* [Psychological features of creative behavior]. Novosibirsk : NSU, 2001, 346 p. (in Russian).

2. Gusev A.I. *Tolerantnost' k neopredelennosti kak sostavljajushhaja lichnostnogo potenciala*. [Tolerance to uncertainty as a component of personal potential.] *Lichnostnyj potencial: struktura i diagnostika* [Personal Potential: Structure and Diagnostics]. Edited by D.A. Leontiev. Moscow : Smysl Publ., 2011, pp. 300–329. (in Russian).
3. Kuzikova S.B. *Tolerantnost' k neopredelennosti: teoretiko-empirichni rozvidki* [Uncertainty tolerance: theoretical and empirical explorations] *Naukovii visnik Hersonskogo derzhavnogo universitetu. Seriya Psihologichni nauki* [Scientific Bulletin of the Kherson State University. A series of psychological science]. Vyp. 3, vol. 1, 2018, pp. 67–72. (in Ukrainian).
4. Leontiev D.A. *Vizov neopredelennosti kak zentralnaya problema psichologii lichnosti* [The challenge of uncertainty as the central problem of personality psychology]. *Psichologicheskie issledovanija* [Psychological research.] 2015, vol. 8, no. 40, pp. 2–14. (in Russian).
5. Lotman Y. *Mehanizmy Kulturyi* [Mechanisms of culture]. Vol. 3, Tallinn : Alexander, 1993, pp. 327–344. (in Estonian).
6. Lukovitskaya E.G. *Sotsialno-psichologicheskoe znachenie tolerantnosti k neopredelennosti : avtoref. dis. ... kand. psikh. nauk* [The socio-psychological significance of tolerance to uncertainty : author. dis. ... Cand. Psych. of Sc.]. Saint-Petersburg, 1998, 36 p. (in Russian).
7. Osin Ye.N. *Factor'naya struktura rusaskoyazychnoy versii shkali tolerantnosti k neopredelennosti D.Makleyna* [The factor structure of the Russian-language version of the scale of general tolerance for uncertainty D. McLain] *Psichologicheskaja diagnostika* [Psychological Diagnostics]. No. 2, 2010, pp. 65–86 (in Russian).
8. Lushyn P.V., Voljanjuk N.Yu. and Brjuhovetska O.V. *Osobystisno-orijentovana pidgotovka majbutnih psichologiv u systemi pisljadyplojnoi' pedagogichnoi' osvity : posibnyk NAPN Ukrai'ny* [Person-oriented training of future psychologists in the system of postgraduate pedagogical education : manual]. Kyiv : National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine; University of Education Management, 2014, 222 p. (in Ukrainian).
9. Peregonchuk N.V. *Situaziya nevznachenosti perehidnogo periodu rozvitku suspil'stva yak psichologichna umova formuvannia profesijnoi kompetentnosti maibutn'ogo psichologa* [The situation of uncertainty in the transition period of society as a psychological condition for the formation of professional competence of a future psychologist]. *ScienceRise*. No 3/1 (20), 2015, pp. 41–45. (in Ukrainian).
10. Poddiakov A.N. and Bolotova A.K. *Neopredelennost' v reshenii kompleksnykh problem. Chelovek v situatsii neopredelennosti* [Uncertainty in solving complex problems. The man in a situation of uncertainty]. Edited by A.K. Bolotova. Moscow : State University; Higher School of Economics, 2007, pp. 177–193. (in Russian).
11. Soldatova G.U. and Shaygerovoy L.A. *Psychodiagnostika tolerantnosti lichnosti* [Psychodiagnosics of personality tolerance]. Moscow : Smysl Publ., 2008, 172 p. (in Russian).
12. Furnham A. and Ribchester T. Tolerance of ambiguity: a review of the concept, its measurement, and applications. *Current Psychology : developmental, learning, personality, social*. No 14, 1995, pp. 179–199.
13. Frenkel-Brunswik E. Tolerance of Ambiguity as a Personality Variable. *American Psychologist*. Vol. 3, 1948, 268 p.
14. McLain D. The MSTAT-1 : a new measure of individual's tolerance for ambiguity. *Journal of Educational and Psychological Measurement*. Vol. 53 (1), 1993, pp. 183–189.
15. Norton R.W. Measurement of ambiguity tolerance. *Journal of Personality Assessment*. No 39 (6), 2002, pp. 607–619.
16. Stoycheva K. Tolerance for ambiguity, creativity, and personality. *Bulgarian Journal of Psychology : SEERCP 2009 Conference Papers*. Part 2, vol. 1, no. 4, 2010, pp. 178–188.

Надійшла до редакції: 25.02.2020 р.